

УДК 342.9

С. В. Степанов, канд. юрид. наук, доцент
Національний університет «Одеська морська академія»
Кафедра цивільного та трудового права
вул. Дідріхсона, 8, Одеса, 65029, Україна

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ УКРАЇНИ

У статті виявлено недоліки та переваги формування суддівського корпусу та запропоновано напрями вдосконалення законодавства України для підвищення його ефективності.

Ключові слова: суддівський корпус, підготовка суддів, судова влада, суддя.

Постановка проблеми. Управління державою не може здійснюватись без належної правової бази та налагодженого механізму діяльності.

Особливий статус щодо правозастосування правових норм відводиться судовій системі та суддям, що покликані забезпечувати реалізацію прав і свобод, які надаються особам відповідно до чинного законодавства.

На даний час судова реформа вимагає формування нового складу Верховного Суду, пізніше – апеляційних та місцевих (окружних) судів. Вказані умови вимагають розробки принципів (основних засад), яким підкорятиметься процес формування суддівського корпусу в Україні.

Тому метою даного дослідження є виявлення та систематизація принципів формування суддівського корпусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які присвятили свої праці вказаній проблемі, слід назвати В. В. Долежана, І. Є. Марочкіна, В. І. Шишкіна та ін.

Виклад основного матеріалу. Суддівським корпусом прийнято вважати сукупність державних службовців, які займають посади суддів всіх існуючих в Україні судових установ та інстанцій.

Як вже зазначалося, судді виконують найвідповідальніші завдання – прийняття загальнообов'язкових рішень, від яких може залежати багато важливих для будь-якої демократичної держави процесів підтримання закону і правопорядку. Саме суди формують у свідомості людей розуміння добра та зла, правди та брехні, справедливості та несправедливості. Коли баланс між ними порушений, це, в першу чергу, призводить до невдоволеності державним правлінням та радикальних протестів, оскільки саме судді виступають певною зв'язуючою ланкою між органами державної влади та населенням.

Для відтворення такого балансу необхідно підкорити не тільки діяльність, але й процес формування суддівського корпусу певним принципам (основним засадам). Нині науковцями сформульовані загальні принципи судочинства, які містять основні засади діяльності судової влади, при цьому принципів формування суддівського корпусу не виділено.

Отже, загальними принципами судочинства, яким в цілому підкоряється і процес формування суддівського корпусу є: законність; незалежність і самостійність; незмінність; професіоналізм. Слід зауважити, що деякі принципи – наприклад, участь народу у здійсненні правосуддя, змагальність сторін, рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом та інші – взагалі не можна віднести до принципів формування суддівського корпусу.

Згідно з принципом законності особи, які бажають стати суддею, повинні обиратися об'єктивно та неупереджено, з урахуванням попередньої діяльності та суворо відповідно до вимог закону.

На жаль, незважаючи на поступове реформування судової влади щодо незалежності та неупередженості суддівського корпусу, прийняття законів «Про право на справедливий

суд» та «Про Вищу раду правосуддя», досі залишаються неврегульованими питання щодо утворення та ліквідації судів.

Відповідно до пункту 1 статті 125 Конституції України суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Щодо цього положення неодноразово наголошувалося у висновках Венеціанської комісії. Наприклад, у п. 92 Спільного висновку № 801/2015 для проведення ефективної судової реформи в Україні у відповідності до європейських стандартів рекомендовано виключити з Конституції повноваження Президента України щодо утворення й ліквідації судів [1, п. 92].

На перший погляд, питання утворення та ліквідації судів не має безпосереднього відношення до принципу законності суддівського корпусу, але за всі часи незалежності України судова влада постійно була об'єктом політичних інтриг, оскільки посадовці високого рівня державної влади, маючи вплив на голів судів, застосовували різні механізми, в тому числі вживаючи важелі можливої ліквідації, для отримання потрібних політичних або економічних результатів.

Тому, за нашим переконанням, на виконання висновків Венеціанської комісії необхідно чітко та остаточно відокремити судову владу від інших гілок влади.

У зв'язку з цим на перше місце при формуванні суддівського корпусу може та повинен вийти принцип *аполітичності*, як принцип, що має вираз у формуванні суддівського корпусу суб'єктами, які не мають політичного окрасу і обрані як неупереджені учасники процедури підтвердження відповідності судді сукупності вимог, встановлених законом до кандидата на посаду судді.

Щодо принципу незалежності і самостійності, вважаємо, що при формуванні суддівського корпусу даний принцип також має бути реалізований відносно осіб, які здійснюють відбір на посаду суддів. Положення про неможливість суміщення даної посади з підприємницькою діяльністю або іншою діяльністю, яка може створити залежність членів даного органу від будь-яких державних або приватних структур, повинно бути чітко встановлено на рівні законодавчого акта. Тільки в такому випадку при формуванні суддівського корпусу можливі незалежна і самостійна оцінка поданих кандидатом документів, виявлених фактів щодо особи кандидата, тощо.

Принцип незалежності правосуддя відображений у ст. 129 Конституції України, а також в міжнародно-правових джерелах, оскільки закріплений у ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод.

При цьому незалежність судді знаходиться у безпосередньому зв'язку із підкоренням Конституції України та законам порядку обрання, контролю професійної діяльності, з обмеженням свавілля у веденні процесу та винесення упереджених рішень.

Гарантії незалежності суддів деякі автори слушно поділяють на політичні, економічні та правові [2, с. 98]. Проте слід зауважити, що вказані гарантії за аналогією доцільно використовувати і до осіб, які здійснюють функції з відсіву кандидатів на посаду суддів.

Щодо політичних гарантій, окрім вказаного раніше принципу аполітичності, посадовці, що мають оцінювати документи кандидатів на посаду судді, повинні, по-перше, мати гарантії від політичного впливу; по-друге, не повинні мати зв'язків, наприклад, з політичною елітою, яка може звернутись «по-дружньому», щоб вирішити певні питання чи мати іншу залежність від певних обставин, або ведення бізнесу, що може пошкодити особі у прийнятті обґрунтованого рішення, ставлячи власні інтереси над інтересами держави; по-третє, не мати політичного чи близькополітичного (околополітичного – рус.) підпорядкування. Тільки за наявності вказаних політичних гарантій можна розраховувати на позитивні зрушення у цьому напрямку.

Звісно, цей процес знаходиться на шляху формування, оскільки, незважаючи на декларовану законодавством незалежність, попри численні реформи при формуванні суддів-

ського корпусу, досі наявний певний вплив вищих органів держави, спроби «поставити» або «залишити» «свою» людину.

Тому необґрунтованим видається фактичне збереження у ч. 1 статті 128 Конституції України положення, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя.

Пунктом 19 Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів наголошується на необхідності обирати суддів або на регіональному рівні, або населенням [3] (наприклад, у Швейцарії – населенням, Німеччині – Федеральним конституційним судом). Вважаємо, що в межах курсу нашої держави до децентралізації влади було б доречним передати повноваження на місцевий рівень.

Економічними гарантіями є надання матеріального та соціального забезпечення. Загальновідомо, що невисокий статок часто примушує осіб до корупційних вчинків. Тому для запобігання вказаному необхідні стабільні гарантії та відповідний рівень заробітної платні для осіб, що мають безпосереднє відношення до формування суддівського корпусу.

Правові гарантії полягають у особливому порядку призначення, обрання таких осіб, їх притягнення до відповідальності та звільнення. Зокрема, до них слід віднести:

а) недоторканність та імунітет (можливість використання визначених законом засобів забезпечення особистої безпеки таких осіб та членів їх сім'ї, майна, а також інших засобів їх правового захисту);

б) незмінюваність (гарантія стабільності знаходження діяльності та неможливість бути знятим з посади без встановлених законом поважних підстав);

в) заборону втручання у здійснення ними своєї діяльності (в межах закону);

г) інші юридичні гарантії.

На даний час, на жаль, таких гарантій не встановлено.

Наприклад, розглянемо гарантію недоторканності відносно судді, яка полягає в тому, що суддя наділений імунітетом та не може бути без проходження відповідної важкої процедури притягнений до відповідальності. Зокрема, відповідно до внесених змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» на підставі ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом подає Генеральний прокурор України або його заступник до Вищої ради правосуддя, яка після його розгляду виносить рішення щодо поставленого питання. Також суддя не може бути затриманий, або примусово доставлений в будь-який державний орган в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. До судді не може бути застосований жоден із заходів адміністративного стягнення (попередження, штраф і т. і.). Обшук судді допускається виключно у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи щодо цього судді з санкції відповідного суду.

Безперечно, позбавлення законодавчої влади впливу на суддів має позитивне значення. Проте не слід скидати з важелів і необхідність встановлення аналогічних гарантій для самих членів Вищої ради правосуддя.

З іншого боку, особи, які здійснюють відсів кандидатів на посаду суддів, повинні також пройти жорсткий відсів щодо відповідності виконуваним обов'язкам, здатності до неупередженості та професійності при виконанні своїх обов'язків, підтвердження законності джерела походження їх майна, тощо.

Доречним видається також виділення принципу *професіоналізму*, який полягає не лише у професійному рівні підготовки, але і в жорсткому відборі кандидатів та їх контролю. Вказана особа повинна бути компетентною, добросовісною, мати вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права, розумітися на судових справах та процедурах задля вірної оцінки скарг щодо порушення порядку розгляду справ та ймовірного перевищення повноважень, володіти державною мовою, хоча, на нашу думку, вказана особа не обов'язково повинна бути громадянином України або бути суддею у відставці, як пропонують деякі автори.

Висновки. Систематизація та законодавче закріплення принципів (основних засад) формування суддівського корпусу має безпосереднє відношення до швидкості та результативності проведення в Україні реформ, в тому числі реформи судової системи, яка спрямована останнім часом на повне оновлення та переформатування.

Таким чином, зважаючи на існуючі проблеми результативності судової влади, необхідно проводити подальші реформи з підвищення ефективності судової системи, впроваджуючи іноземні механізми укріплення авторитету суддів.

Список літератури

1. Спільний висновок № 801/2015 Венеціанської комісії й Директорату з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи щодо Закону «Про судоустрій і внесення змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до Закону «Про Вищу раду юстиції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU15025.html.
2. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення / М. Д. Савенко // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Харків 30–31 березня 2005 р. / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х. ; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. – С. 98–110.
3. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності та незмінюваності суддів: Міжнародний документ від 01.01.2001 р. № 1 (2001). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.

Стаття надійшла 25.05.2017 р.

С. В. Степанов, канд. юрид. наук, доцент
 Национальный университет «Одесская морская академия»
 Кафедра гражданского и трудового права
 ул. Дидрихсона, 8, Одесса, 65029, Украина

ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ СУДЕЙСКОГО КОРПУСА УКРАИНЫ

Резюме

В статье выявлены недостатки и преимущества формирования судейского корпуса и предложены направления совершенствования законодательства Украины для повышения его эффективности.

Ключевые слова: судейский корпус, подготовка судей, судебная власть, судья.

S. V. Stepanov, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
 National University «Odessa Maritime Academy»
 the Department of Civil and Labour Law
 Didrikhson Street, 8, Odessa, 65029, Ukraine

PRINCIPLES FOR FORMING THE JUDICIAL CASE OF UKRAINE

Summary

In the article the author identified the advantages and disadvantages of formation of the judicial corps and proposed ways of improving the Ukrainian legislation to improve its efficiency.

Key words: the judiciary, the education of judges, sword of justice, the judge.